

Francuski model postępowania egzekucyjnego w Księstwie Warszawskim i w Królestwie  
Polskim w latach 1808–1823

(streszczenie w języku polskim)

Praca ma na celu przedstawienie francuskiego modelu postępowania egzekucyjnego w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim w latach 1808–1823 z uwzględnieniem praktyki polskiego wymiaru sprawiedliwości oraz prac legislacyjnych w Radzie Stanu oraz próbę odpowiedzi na pytanie czy wszechobecny w ówczesnej debacie publicznej sprzeciw wobec francuskich rozwiązań egzekucyjnych doprowadził do przywrócenia modelu znanego w okresie przedrozbiorowym, czy może to przywrócenie dawnych rozwiązań nazywanych „narodowymi” było w istocie rodzima korektą, która tworzona była, paradoksalnie, w oparciu o wzory francuskie i formalizm znany z napoleońskich kodyfikacji. Tematyka teorii i praktyki postępowania egzekucyjnego, jak i postępowania cywilnego w ogóle, z francuskiego kodeksu postępowania cywilnego z 1806 r. na ziemiach polskich była dotychczas w naukach historycznoprawnych poza zainteresowaniem badaczy, którzy skupiali się raczej na Kodeksie Napoleona i prawie cywilnym materialnym. Rozprawa stoi na stanowisku, że polska praktyka sądowa najpierw wypełniła francuską procedurę cywilną pozakodeksową treścią wynikającą z tradycji staropolskiej oraz doświadczeń pruskich, a następnie tak zmodyfikowaną procedurę zaakceptowała i uznała niemal za rodzimą w akcji obrony przed ustawodawstwem rosyjskim. W okresie Księstwa Warszawskiego i początku Królestwa Polskiego odwoływano się do przedrozbiorowych polskich rozwiązań egzekucyjnych, które rozumiane były bardzo powierzchownie – jak polityczne hasła, znaczenia których nie pamiętano lub nie rozumiano.

Rozprawa składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów i zakończenia wraz z bibliografią. Wstęp zawiera szczegółowy katalog źródeł – drukowanych i rękopiśmiennych – na których oparta została praca. Wśród nich dominowało ustawodawstwo z epoki rozszerzone o źródła praktyki sądowej. W rozdziale pierwszym przedstawione zostały ogólne zagadnienia związane z francuską procedurą cywilną, jej recepcja w XIX-wiecznej Europie, krótka charakterystyka samego postępowania cywilnego wraz z organizacją sądownictwa w Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim oraz modele egzekucji sądowej w przedrozbiorowej Polsce, a następnie w Prusach. Rozdział drugi poświęcony jest urzędnikom egzekucyjnym — czyli burgrabiemu i komornikowi sądowemu w Polsce, a *huissier de justice* we Francji — ich historii, kompetencjom, pozycji w wymiarze sprawiedliwości oraz różnic, które wynikały z pozakodeksowych aktów normatywnych obu państw. Rozprawa skupia się również na ewolucji i zmianach, które dotknęły profesji urzędnika wykonawczego w Polsce i we Francji ze szczególnym uwzględnieniem jego korzeni i odmiennej tradycji w obu państwach. W rozdziale trzecim omówione zostały szczegółowo najważniejsze środki egzekucyjne — w porządku kodeksowym — zapowiedzenie, zajęcie i sprzedaż ruchomości oraz zajęcie i sprzedaż nieruchomości z uwzględnieniem środków odwoławczych służących stronom, na różnych etapach egzekucji sądowej. Znajduje się tam również omówienie problematyki stosowania moratorium dla dłużników w Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim ze względu na

szczególny związek tej instytucji ze sprzedażą licytacyjną nieruchomości, a także z tzw. sumami bajońskimi. Kwestia związana z obrotem nieruchomościami była szczególnie doniosła na co dodatkowo nałożyła się trudna sytuacja kredytowa licznych właścicieli ziemskich na początku XIX w. w związku z zadłużeniem powstałym jeszcze w czasach pruskich. Praca wykazuje, że zarówno wierzyciele jak i dłużnicy bardzo szybko nauczyli się posługiwać środkami zarówno w poparciu, jak i przeciw egzekucji sądowej wedle francuskiej procedury cywilnej. Rozdział czwarty dotyczy dwóch instytucji o znacznej doniosłości praktycznej, a które w samym Kodeksie z 1806 r. na tle całości przepisów o egzekucji wyroków wydają się ledwie dostrzegalne: aresztu cywilnego, czyli przymusu osobistego dłużników w sprawach cywilnych, będącego *de facto* nadzwyczajnym środkiem egzekucyjnym, oraz pomocy wojskowej udzielanej w przypadku napotkania przez burgrabiego lub komornika sądowego oporu przeciwko czynnościom egzekucyjnym. Stanowiły one duży problem ze względu na konieczność współpracy pomiędzy wymiarem sprawiedliwości, administracją municypalną, a także wojskową. Rozprawa wykazuje, że liczne rządowe akty normatywne nie znajdowały lub znajdowały z trudem po licznych interwencjach wymiaru sprawiedliwości zastosowanie w praktyce, co dotyczyło zarówno nieprawidłowości przy areszcie cywilnym, jak i pomocy wojskowej w egzekucji – obie instytucje w znacznym stopniu ingerowały w wolność i bezpieczeństwo mieszkańców. W rozdziale piątym przedstawiona została częściowa reforma egzekucji sądowej w Królestwie Polskim w 1823 r., której celem miało być zastąpienie francuskiego modelu postępowania egzekucyjnego modelem narodowym zgodnie z powszechną i bardzo ostrą krytyką rozwiązań francuskich w przedmiocie egzekucji sądowej, towarzyszącej procedurze cywilnej niemal od momentu jej wprowadzenia w Księstwie Warszawskim. Zawiera on szczegółową analizę przepisów zgodnie z metodą dogmatyczną, a także projektów postanowień namiestnika Królestwa Polskiego na różnych etapach pracy w Radzie Stanu i Radzie Administracyjnej. Pracę wieńczy zakończenie, podsumowujące najważniejsze tezy oraz ustalenia, w którym wykazano, że treść dwóch postanowień namiestnika z 1823 r., mające być w zamyśle swoistym prowizorium do czasu przyjęcia narodowego kodeksu procedury cywilnej, mimo antyfrancuskiej retoryki legislatorów była oparta na rozwiązaniach francuskich (język, technika etc.) z niewielkimi modyfikacjami, które w praktyce zamieniły najważniejszy środek egzekucyjny – sprzedaż licytacyjną nieruchomości – na licytacyjne wydzierżawienie. „Prowizorium” to przetrwało aż do 1876 r., kiedy weszła w życie rosyjska procedura cywilna. Autor rozprawy dowodzi, że nauka polska nie zauważyła, że sama sprzedaż licytacyjna w systemie prawnym przetrwała i sporadycznie można ją było spotkać w praktyce egzekucyjnej później, co prowadzi do konkluzji, że uzgodnienie francuskiego prawa egzekucyjnego z polskimi warunkami i tradycją doprowadziło do stworzenia instytucji, która cieszyła się większą popularnością niż poprzednia, mająca jedynie francuską proweniencję.